

УДК 37.016:81-028.31=161.2

М. І. Бабишена

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-7195-7246>

Кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін
Херсонської державної морської академії,
м. Херсон, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ТА КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНОЗЕМНИХ ФАХІВЦІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті подаються особливості формування мовленнєвої компетенції та компетентності майбутніх іноземних фахівців під час вивчення української мови. Розкрито суть мовленнєвої компетенції та компетентності. Проаналізовано застосування основних видів діяльності (слухання, говоріння, читання, письмо) на заняттях української мови для іноземців. Доведено, що мовленнєва спрямованість заняття означає комунікативний характер вправ. Доведено, що під час вивчення української мови необхідно зробити акцент на розвиток комунікативних компетентностей, що дозволить вмотивовано використовувати мовні засоби для досягнення тих результатів, які прогноуються майбутніми іноземними фахівцями, і пов'язані з їх професійною діяльністю.

Ключові слова: мовленнєва компетенція, мовленнєва компетентність, українська мова для іноземців, основні види діяльності (слухання, говоріння, читання, письмо), майбутні іноземні фахівці.

Постановка проблеми. Вивчення іноземцями української мови сьогодні стає більш актуальним, що пов'язує з інтеграцією України до світової спільноти і змінами суспільної свідомості. Нині Україна все ширше відкриває простори для іноземних громадян для пізнання і вивчення її культури, історії, літератури і мови. Вивчення мови для іноземних студентів, які навчаються в Україні, є підґрунтям професійної підготовки за обраною спеціальністю, а сама мова – засобом отримання освіти. Мета мовної підготовки іноземних громадян полягає у забезпеченні їхніх комунікативних потреб у різних сферах спілкування: науковій (для отримання конкурентоспроможної підготовки за обраним фахом), суспільно-політичній і соціально-культурній (для належної адаптації та повноцінного орієнтування в новому соціально-культурному середовищі, особистісного культурного розвитку), побутовій (для задоволення потреб повсякденного життя), а також для виховання гармонійної особистості, що здатна до міжкультурного діалогу.

Значні досягнення у вирішенні проблеми формування мовленнєвої компетентності мають Л. Мацько, В. Мельничайко, Л. Паламар, М. Пентилюк, Л. Скуратівський, Л. Струганець, Г. Шелехова та ін. Термін комунікативної компетенції та компетентності вивчали М. Авдеева, Р. Арефьев, О. Бобієнко, В. Буряк, І. Виноградова, Н. Власенко, О. Волченко, Н. Колмогорова, З. Коннова, О. Кучеренко. Вагомими дослідженнями у сфері викладання української мови як іноземної є праці таких дослідників, як Н. Зайченко, І. Жовтоніжко, Т. Єфімова, А. Кулик, Т. Лагута, Б. Сокіл, О. Тростинської, Г. Тохтар, Н. Ушакової та інших. Сутність пізнавальної діяльності та основні психологічні характеристики процесу вивчення нерідної мови розкрито у працях В. Артемова, А. Асмолова, Б. Беляєва, Л. Виготського, П. Гальперіна, Т. Дрідзе, М. Жинкіна, І. Зимньої та інших.

Незважаючи на таку кількість праць, питання формування мовленнєвої компетенції та компетентності та навчання майбутніх іноземних фахівців української мови у вищих навчальних закладах, зокрема технічного профілю, вивчено недостатньо. Враховуючи зазначене, іноземним майбутнім фахівцям мова потрібна не як сукупність правил, а як система світобачення, засіб культурного співжиття в суспільстві, самоформування і самовираження особистості. Науково доведено, що стрижневими компонентами професійно-комунікативної діяльності є мовленнєва компетенція і компетентність.

Метою статті є розгляд особливостей формування мовленнєвої компетенції та компетентності майбутніх іноземних фахівців під час вивчення української мови. На основі мети дослідження поставлено такі завдання: розкрити суть мовленнєвої компетенції та компетентності; проаналізувати

застосування основних видів діяльності (слухання, говоріння, читання, письмо) на заняттях української мови для іноземців.

Результати дослідження. Мова є основним комунікаційним засобом людини. Мовленнєва компетенція є одним з факторів формування професійного іміджу особистості, вона полягає у використанні обмеженої кількості одиниць мови, закономірностей їх функціонування і законів оперувати ними для побудови різноманітних висловлювань – від найпростішого вираження почуття до передачі інтелектуальної інформації. Саме у сфері мовленнєвих реалізацій виявляється своєрідність національної мови. Оволодіння мовленнєвою компетенцією підводить особистість до адекватних мовленнєвих дій, готує її до мовленнєвої практики в умовах природного спілкування.

Мовленнєва компетентність означає готовність і спроможність особистості адекватно й доречно використовувати мову в конкретних ситуаціях буття (висловлювати власні думки, бажання, наміри, прохання тощо), застосовуючи при цьому як мовні, так і позамовні (міміка і жести, рухи) та інтонаційні засоби виразності [3].

Н. Бакшаева вважає, що однією з найважливіших умов реалізації всіх професійних здібностей особистості є комунікативність, яку розглядаємо як професійну здібність передавати партнеру розуміння переживань та внутрішньої ситуації [1, с. 124].

Поділяємо точку зору вітчизняної дослідниці Г. Іванишин, яка зазначає, що метою навчання професійно зорієнтованого діалогічного мовлення є формування комунікативної компетентності іноземних студентів, що передбачає володіння нормами сучасної української літературної мови, фаховою термінологією, вербальними і невербальними засобами спілкування та культурою професійного мовлення [5, с. 137]. Т. Коць зазначає, що кожна освічена людина повинна обов'язково дотримуватися норм усної та письмової мови (правильна вимова, наголошення, слововживання граматики, стилістики), вміти правильно користуватися мовними засобами в різноманітних сферах людського спілкування [6]. В. Пасинок вважає, що мовна підготовка особистості є найважливішим фактором її розвитку, оскільки процес мовлення формує її почуття, волю, поведінку, вміння самовираження та самореалізацію [7].

Компетентність – це особистісна якість (сукупність якостей) та мінімальний досвід, які вже склалися по відношенню до діяльності в заданій галузі [8]. Таким чином, компетентність є складним утворенням. У контексті нашого дослідження доречно розглянути перелік ключових компетенцій, які визначаються на основі провідних цілей загальної освіти, структурної презентації соціального досвіду та досвіду особистості, а також основних видів діяльності, які дозволяють особистості оволодіти соціальним досвідом, формувати навички життя та практичної діяльності в суспільстві. Отже, під час вивчення української мови необхідно зробити акцент на розвиток комунікативних компетентностей, що дозволить вмотивовано використовувати мовні засоби для досягнення тих результатів, які прогноуються майбутніми іноземними фахівцями, і пов'язані з їх професійною діяльністю.

Реалізація цього завдання у закладах вищої освіти України здійснюється шляхом вивчення курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» (для іноземних громадян). Метою курсу є формування цілісної системи знань про мову, збагачення словникового запасу іноземців, розвиток усного і писемного мовлення (монологічного і діалогічного), удосконалення вмінь та навичок з усіх видів мовленнєвої діяльності (читання, письмо, аудіювання, говоріння), науково-навчальної та соціально-культурної сфери спілкування, сприяння адаптації іноземців до професійного та культурного середовища України.

Дисципліна є складовою гуманітарного та соціально-економічного циклу підготовки. Як зазначалося, головною вимогою для формування комунікативно-компетентної особистості майбутніх іноземних фахівців є ґрунтовне засвоєння норм сучасної української літературної мови й практичне оволодіння ними. А саме, правильне використання різних мовних засобів відповідно до комунікативних намірів. Влучно висловлювати думки для успішного розв'язання проблем і завдань у побутовій та професійній діяльності, сприймати, відтворювати, редагувати тексти різноманітних стилів; користуватися лексикографічними джерелами (словниками) та іншою допоміжною довідковою літературою, необхідною для самостійного вдосконалення професійного рівня підготовки. Важливим завданням, також, залишається формування самостійної особистості здатної до самовдосконалення та саморозвитку. Самостійно здобувати знання, використовуючи різноманітні джерела, аналізувати та синтезувати отриманий навчальний матеріал. І найголовніше, вміти достойно презентувати себе на ринку праці.

У результаті вивчення дисципліни майбутні іноземні фахівці повинні знати: українську абетку, норми сучасної української літературної мови, лексичні, морфологічні, синтаксичні особливості українського мовлення професійної орієнтації, основні лексико-граматичні норми офіційно-ділового, наукового й розмовного стилів, основи усного та писемного спілкування, основи культури мовлення; вміти: слухати, читати, писати й говорити українською мовою, читати тексти різних жанрів і відтворювати їх зміст, помічати і виправляти помилки у власному та чужому мовленні, перекладати тексти українською мовою на відповідному рівні, складати та реферувати тексти за спеціальністю, володіти монологічним і діалогічним мовленням, розуміти інформацію, подану при аудіюванні,

дотримуватися етикетних норм та правил відповідно до ситуації, користуватися різними типами словників та безпомилково обирати й аналізувати, синтезувати та відтворювати знання, здобуті з різноманітних видів джерел; отримати навички: застосування професійної комунікації, оперування побутовою та фаховою термінологією, редагування, коригування та перекладу текстів, самовдосконалення мовленнєвих якостей (з орієнтацією на побутову та професійну специфіку), логічно вибудовувати та аргументувати власні судження, комунікативної поведінки під час публічного виступу, презентації власного професійного мовлення.

Висновки. Таким чином, визначення мовленнєвої діяльності як основного об'єкта навчання передбачає формування чотирьох видів цієї діяльності – слухання, говоріння, читання, письмо на занятті з української мови як іноземної. Для досягнення таких цілей необхідно:

– по-перше, практична орієнтація заняття, тобто переважання вправ у спілкуванні над повідомленням знань та їх осмисленням. Кожне заняття повинно мати конкретні практичні цілі, спрямовані на формування мовленнєвих навичок та вмінь.

– по-друге, мовленнєва спрямованість заняття означає комунікативний характер вправ. Такі вправи, як переклад, складання речень за зразком, переказ тексту тощо мають бути підпорядковані комунікативним цілям. Комунікативна спрямованість – це завжди мовленнєва діяльність у нових ситуаціях з певною метою. Комунікативна атмосфера повинна пронизувати все заняття, починаючи з повідомлення викладачем завдань його і закінчуючи підсумком заняття, коли оцінюється робота майбутніх іноземних фахівців, наголошуючи на їх досягненнях саме в оволодінні комунікацією.

References

1. Бакшаева Н. А., Вербицкий А. А. Психология мотивации студентов: учеб. пособие для вузов. Новосибирск : Логос, 2006. 184 с.
Bakshaeva, N. A., & Verbitskiy, A. A. (2006). *Psikhologiya motivatsii studentov* [Psychology of students' motivation : textbook]. Novosibirsk, Russia: Logos.
2. Бельчиков Ю. А. Язык – это путь цивилизации и культуры. *Русский язык в школе*. 1996. № 6. С. 91-97.
Belchikov, Yu. A. (1996). *Yazyk – eto put tsivilizatsii i kultury* [Language is a way of civilization and culture]. *Russkiy yazyk v shkole – Russian language at school*, 6, 91-97.
3. Богуш А. М., Трифонова О. С., Кисельова О. І. та ін. Формування мовної особистості на різних вікових етапах : монографія. Одеса : ПНЦ АПН України, 2008. 272 с.
Bohush A. M., Tryfonova O. S., Kyselova O. I. et al. (2008). *Formuvannia movnoi osobystosti na riznykh vikovykh etapakh* [Formation of linguistic personality at different age stages : monohrafiia]. Odessa, Ukraine: PNTs APN Ukrainy.
4. Боринштейн С. Соціокультурні особливості мовної особистості [Електронний ресурс]. URL : <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=31&c=486>
Borynshtein, E. *Sotsiokulturni osoblyvosti movnoi osobystosti* [Sociocultural features of linguistic personality]. Retrieved from <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=31&c=486>
5. Іванишин Г. Навчання професійно зорієнтованого діалогічного мовлення іноземних студентів медичних спеціальностей вищих навчальних закладів: лінгводидактична модель. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2014. Вип. 10. С. 136-144.
Ivanyshyn, H. (2014). *Navchannia profesiino zorientovanoho dialohichnoho movlennia inozemnykh studentiv medychnykh spetsialnostei vyshchykh navchalnykh zakladiv: lnhvodydakychna model* [Training of professionally oriented dialogue broadcasting of foreign students of medical specialties of higher educational institutions: lingvodidactic model]. *Teoriia i praktyka vykladannia ukrainskoi movy yak inozemnoi – Theory and practice of teaching Ukrainian as a foreign language*. 10, 136-144.
6. Коць Т. А. Культура мови сучасника. *Колега*. 2002. № 1. С. 18-21.
Kots, T. A. (2002). *Kultura movy suchasnyka* [Culture of contemporary language]. *Koleha – Colleague*, 1, 18-21.
7. Пасинок В. Г. Мовна підготовка студентів як загальнопедагогічна проблема : монографія. Харків : Лівий берег, 1999.
Pasinok, V. H. (1999). *Movna pidhotovka studentiv yak zahalnopeдагоhichna problema* [Language training of students as a general pedagogical problem : monohrafiia]. Kharkiv, Ukraine: Livyi bereh.
8. Хуторской А. Ключевые компетенции как компонент личностно ориентированной парадигмы образования. *Народное образование*. 2003. № 2. С. 58-64.
Khutorskoy, A. (2003). *Klyuchevye kompetentsii kak komponent lichnostno orientirovannoy paradigmy obrazovaniya* [Key competencies as a component of a person-centered education paradigm]. *Narodnoe obrazovanie – Folk education*, 2, 58-64.

Babyshena M. I.

PhD in Pedagogic sciences,
Associate professor
of the Humanitarian Disciplines Department,
Kherson State Maritime Academy

FEATURES OF LANGUAGE COMPETENCY FORMING OF FUTURE FOREIGN SPECIALISTS DURING THE UKRAINIAN LANGUAGE STUDYING

The article presents the peculiarities of forming the language competency and competence of future foreign specialists during the study of the Ukrainian language. The essence of speech competency and competence is revealed. The application of the main types of activity (listening, speaking, reading, writing) in Ukrainian lessons for foreigners is analyzed. The main requirement for forming the communicative and competent personality of future foreign specialists is the thorough assimilation of the norms of modern Ukrainian literary language and their practical mastery of them. Namely, the correct use of different language means in accordance with the communicative intentions. It is worthwhile to express opinions for the successful resolution of problems and tasks in domestic and professional activities, to perceive, reproduce, edit texts of various styles; use lexicographic sources (dictionaries) and other supporting reference literature necessary for self-improvement of professional level of training. It is proved that the speech orientation of the class means the communicative nature of the exercises. Exercises, such as translation, drafting sentences, text transcriptions, etc., should be subject to communicative purposes. It is proved that communicative orientation is always a speech activity in new situations with a certain purpose. The communicative atmosphere should penetrate all classes, starting with the message of the teacher of his tasks and ending with the conclusion of the lesson, when the work of the future foreign experts is estimated, emphasizing their achievements is in mastery of communication. It is proved that during the study of the Ukrainian language it is necessary to focus on the development of communicative competences, which will allow motivated to use language tools to achieve those results that are predicted by future foreign specialists and related to their professional activities. It is proved that the goal of language training of future foreign specialists is to provide their communication needs in various spheres of communication: scientific (for competitive preparation in the chosen specialty), socio-political and socio-cultural (for proper adaptation and proper orientation in the new socio-cultural environment, personal cultural development), domestic (to meet the needs of everyday life), as well as to educate a harmonious person that is capable of intercultural dialogue.

Key words: *linguistic competence, speech competence, Ukrainian language for foreigners, main activities (listening, speaking, reading, writing), future foreign experts.*

Одержано редакцією 10.03.2019

Прийнято до публікації 15.03.2019

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор **Л. Б. Куликова**